
Opmerking van de auteur

Een boek over Afrika schrijven is voor een Europeaan bijna een onrechtmatige daad. Europeanen hebben de Afrikanen eeuwenlang uitgebuit en Afrika verkeerd begrepen. Ik heb geprobeerd dit laatste te vermijden, maar het staat buiten kijf dat ik schuldig ben aan het eerste. Als wildvreemde vroeg ik honderden Afrikanen me hun verhaal toe te vertrouwen, zonder betaling of een andere tegenprestatie, vaak zo gedetailleerd dat het onfatsoenlijk was en enorm riskant voor henzelf. Dit zijn niet mijn verhalen; ik heb ze geleend, gestolen zelfs, en ik sta diep in het krijt bij de ware eigenaars.

Ik hoop van harte dat ik hun recht heb gedaan. Dat is mede de reden waarom u niet veel oude Afrikaanse ‘stemmen’ zult horen op deze pagina’s. Buitenlandse academici en journalisten zijn geneigd Afrika te definiëren ten opzichte van de buitenwereld en ze doen dit meestal door te verwijzen naar andere buitenlanders – hulpverleners en academici – of door hen te citeren. Dat is precies het aanmatigende en incestueuze proces dat tot zoveel verkeerde gevolgtrekkingen heeft geleid. Zelfs als buitenlanders op de waarheid stuiten, gebeurt het maar al te vaak dat voor Afrika opkomen verandert in namens Afrika spreken, en het verdedigen van de belangen van Afrikanen in het nemen van beslissingen vóór hen. Dit boek bevat weliswaar enkele eigen conclusies, maar het zijn de conclusies van een reporter op basis van wat Afrikanen me lieten zien en vertelden. Ik wilde dat de Afrikanen ook u hun verhalen zouden vertellen, opdat u zou horen wat ik hoorde en zou zien wat ik zag, en daarvoor was het nodig dat ik hun daarvoor de ruimte gaf.

Maar ik bezondig me al bijna aan het soort generalisaties waarvan Afrikanen gruwen. Afrika is het grootste en meest diverse continent, en het is dwaas Afrika of zijn bevolking als een homogene massa af te schilderen. We verdelen de niet-Afrikaanse helft van het supercontinent tenslotte ook in

drie stukken: Europa, het Midden-Oosten en Azië. Zelf heb ik de grens dwars door de Sahara getrokken, die qua cultuur, politiek en economie zo'n barrière vormt dat je Noord-Afrika – Marokko, Algerije, Tunesië en Egypte – beter als een deel van Arabië kunt beschouwen en de 49 landen ten zuiden daarvan als 'Afrika'. Ten zuiden van de Sahara is de verscheidenheid nog altijd enorm. Ik heb geprobeerd dat recht te doen door elk land – en soms delen van landen – als afzonderlijk geheel te behandelen. Ik ben er echter ook van overtuigd dat de naties en volkeren van dit enorme werelddeel enkele dingen gemeen hebben. Vele hebben een gemeenschappelijke geschiedenis, recent nog van kolonialisme en bevrijding, maar ook eerder al in de ervaring van wonen in een eindeloos en leeg continent. Die collectieve context betekent dat de verhalen van de een kunnen gelden voor vele anderen en waarom we, denk ik, zinnig kunnen spreken over Afrika en Afrikanen.

Het punt echter is: dat geldt niet voor velen van ons. Gezien de afmetingen beperken de meeste mensen in Afrika, Afrikanen zowel als buitenlanders, zich tot een regio of twee. Zelfs in mijn beroep is er bijna niemand die het hele continent probeert te bestrijken. De slinkende middelen van het tijdschrift waarvoor ik werkte, betekenden dat dat bijna tien jaar lang mijn werk was. Dat is mijn beste excuus voor het schrijven van dit boek. Afrika nadert het einde van een epische zoektocht naar vrijheid die de perceptie ervan grondig zal wijzigen en de wereld zal veranderen. Hoewel ik geen Afrikanen ben en het hele continent alleen maar heb doorkruist als gevolg van de smaller wordende beurs van een verre werkgever, bleek ik uiteindelijk een van de weinigen die het hele verhaal konden vertellen.

In het hart van Afrika ligt het Virunga-gebergte, een reeks vulkanen waar de laatste berggorilla's leven. Om de paar jaar barst een van de vulkanen uit en stromen brede rivieren van lava over de steile hellingen naar beneden, waar ze de mistige bamboewouden waar de gorilla's leven wegvagen, dorpen verwoesten en boerderijen bedelven. Deze plaatselijke rampen vallen in het niet bij de toekomstige continentale catastrofe. De Virunga's zijn gloeiende kijkgaten in een tektonische breuk – de Great Rift of Grote Slenk – die Afrika op een dag in tweeën zal scheuren, van Eritrea tot Mozambique. Gezien vanaf een hoogte van 3000 meter onder de rand van een krater worden de verschillende karakters van deze twee toekomstige Afrika's al meteen duidelijk. Ten westen ervan spreidt zich 1600 kilometer Congolese jungle loom uit tot aan de Atlantische Oceaan, een bladerdek dat doorbuigt onder laaghangende, dreigende regen-

wolken. Ten oosten ervan ligt de hoge en rotsachtige Oost-Afrikaanse savanne, koel, grazig, aangenaam vrij van muskieten en verscheidene horizonten omspannend voordat hij uitkomt in de Indische Oceaan.

Een continentale breuk voltrekt zich in twee fasen. Eerst rekken de uiteendrijvende aardeschollen het landoppervlak zo ver uit dat het zó dun wordt dat de vloeibare aardkern erdoorheen breekt en monsterlijke puisten van afkoelend gesteente en as vormt. Later, wanneer de scheur nog breder wordt, storten die kegels in en vormen een depressie die, als de laatste instort, zich vult met een kolkende, bruisende zee. Van een afstand gezien kan die tweedeling vredig lijken. De Afrikaanse slenk verwijdt zich met de snelheid waarmee een vingernagel groeit, en een proces dat 100 miljoen jaar geleden begon, zal nog minstens 10 miljoen jaar nodig hebben om tot voltooiing te komen. Van dichtbij echter kan de scheiding gewelddadig zijn. In 2002 spuugde de grootste Virunga-vulkaan, de Nyiragongo een 300 meter brede lavastroom uit tot in het centrum van de tweede stad van Congo, Goma, die de stad in tweeën deelde en 147 mensen verstikte of verbrandde. Drie jaar later en enkele honderden kilometers verder naar het noordwesten keek een groep Ethiopische dorpsbewoners machteloos toe hoe een 6 meter brede en 58 kilometer lange scheur de aarde onder hun voeten openreet en hutten, kleine heuvels en een kudde balkende kamelen verzwoeg.

In de loop van de tijd ben ik het seismische lot van het continent gaan zien als een metafoor voor de meer nabije menselijke toekomst. De Rift is een kookpot van geweld en dood. Maar het is ook onze bron van leven. Uit de verwoesting kwamen insecten, dieren, daarna de mens en nu een volkomen nieuw land. Over niet al te lange tijd zal dat nieuwe Afrika zich een weg banen.

Deel I

Afrika verkeerd begrijpen

Somalië



De natuur creëert droogten, maar alleen de mens veroorzaakt hongersnoden, en in juli 2011 stond een kleine groep mannen en vrouwen toe dat de ergste droogte in het zuiden van Somalië in zestig jaar voor bijna 3 miljoen mensen tot hongersnood leidde.

De ramp bereikte zijn hoogtepunt in de hoofdstad, Mogadishu. Na twintig jaar burgeroorlog lag de stad in puin en herbergde tienduizenden vluchtelingen. Toen in een paar weken tijd enkele miljoenen mensen wegtrokken van het platteland, werd Mogadishu overspoeld door nog eens honderdduizenden. Begin juli waren er minstens een half miljoen mensen aangekomen, van wie er per dag enkele honderden de hongerdood stierven. Toen er een mazelen- en cholera-epidemie uitbrak, werden het er duizenden. Weldra vochten de levenden en de doden om ruimte. Gezinnen verhuisden naar oude begraafplaatsen en later naar nieuwe. Moeders die de graven van kinderen bezochten die ze daags tevoren hadden begraven, troffen er een kamp aan dat in de loop van de nacht was ontstaan. Op het hoogtepunt van de hongersnood leden 2,8 miljoen mensen honger, twee derde van de bevolking van Zuid-Somalië. Negen maanden later was bijna een op de tien van hen overleden, voornamelijk baby's, jonge kinderen en bejaarden, die het eerst van honger omkomen.

Ik vloog van Nairobi naar Mogadishu met Dominic Nahr, een 28-jarige Zwitserse fotograaf met wie ik vaak samenwerkte. We scheerden langs de noordoostelijke rand van het continent; de stranden lagen boterkleurig in het vroege ochtendlicht en de oceaan was leeg, op af en toe het kielzog van een piratenschip na. Toen we op de rand van de oceaan landden werden we onder aan de vliegtuigtrap opgevangen door Bashir, die ons in één vloeiende beweging langs het immigratiebureau en de douane loodste, het gebouw uit en naar een van zijn pick-ups. Enkele minuten later naderden we het Banadir-ziekenhuis, een van de weinige nog functionerende ziekenhuizen in de stad. Bij de hoofdingang werden we aangesproken door een vermoeid uitzierende ziekenoppasser in een vieze witte jas, die ons met veel vertoon probeerde tegen te houden en het toen maar opgaf. We volgden hem door een deur naar een enorme ziekenzaal. In het vertrek, oorspronkelijk een gang, hing de warme, naar nat hooi ruikende geur van dysenterie. Vijftig bedden stonden keurig op een rij. Er stonden mensen naast. Aanvankelijk doolden we rond, afgeleid door de vliegen en in verwarring gebracht doordat iedereen er zo gezond uitzag, tot we ons realiseerden dat je vlak bij de bedden moest komen om de patiënten te zien. De meesten waren zo mager en klein dat een familielid dat naast hen stond of zelfs een plooi in de lakens hen volledig aan het oog kon onttrekken.

Khalima Adan was 38. Ze was gekleed in een bruine *abaya*, waaronder ze een zijden jurk droeg – wit, zwart en grijs met fuchsia-roze vlekken – die haar vroeger misschien had gepast, maar nu als een tent om haar heen hing. Ze stond gebogen over haar zeven jaar oude zoontje Umar en wuifde hem koelte toe met een stuk karton. ‘We komen uit Kutubaray,’ zei ze, een stad 240 kilometer ten zuidwesten van Mogadishu. ‘Er was geen eten. De tocht duurde tien dagen en we zijn twaalf dagen geleden aangekomen. Ik heb zes kinderen. Ik had er negen, maar drie van hen zijn gestorven: een kind van twee en een van drie onderweg en mijn zoon van negen aan de mazelen nadat we hier waren aangekomen.’

Ik vroeg of haar man voor hun andere vijf kinderen zorgde. Ze schudde haar hoofd. ‘Zijn lichaam zwol onderweg op,’ zei ze. ‘Hij kon niet praten. Later kon hij niet meer lopen. We moesten hem daar achterlaten.’

Later zou ik in de kampen verhalen horen over een Bijbelse uittocht uit het zuiden, colonnes van tienduizenden mensen die massaal wegtrokken van het platteland. De meesten van hen hadden slechts een paar flessen water en wat bladeren om te eten. De lichamen van degenen die te zwak waren om door te lopen werden achtergelaten waar ze neervielen, om door gieren

en hyena's te worden verslonden. Een man van vijftig die twee weken had gelopen, beschreef hoe hij zeven mensen had gezien die 'gewoon gingen zitten en stierven' langs de kant van de weg. Een boer van zestig vertelde dat hij honderden kilometers had gelopen met zijn stervende kinderen om beurten op zijn schouders. 'Wanneer ik me realiseerde dat ze dood waren, tilde ik ze van mijn rug en begroef ze ter plekke,' zei de man. Op die manier had hij twee jongens en drie meisjes verloren.

In Mogadishu werd Khalima geconfronteerd met nieuwe problemen. Al haar nog levende verwanten waren in de stad op zoek naar een plekje om Umar te begraven, maar de kans dat dat zou lukken was klein. Een dokter die meeluisterde zei dat er geen grond meer over was. 'De vluchtelingen hebben zelfs een kamp gebouwd op de begraafplaats van het ziekenhuis,' zei ze. 'We moesten de poorten sluiten om te voorkomen dat ze hun tenten hier opsloegen. Ze klimmen nog steeds over de muren.'

De nieuwe restricties betekenden dat Khalima haar andere vijf kinderen bij de poort moest achterlaten. We deden er even het zwijgen toe, zwetend en draaierig in de hitte. De dokter was bang dat ze door de uitgehongerde en dakloze menigte onder de voet zouden worden gelopen. Khalima maakte zich zorgen over haar kinderen in een vreemde stad, geteisterd door oorlog en hongersnood. Ik vroeg me af wat voor toekomst Mogadishu tegemoet ging. Hoe kon een op botten gebouwde stad haar verleden ooit loslaten? Tactloos vroeg ik Khalima hoe ze het maakte. Ze antwoordde niet en omdat ik dacht dat ze me niet had gehoord, wilde ik mijn vraag al herhalen toen ze me in de rede viel.

'Ik voel geen verdriet,' zei ze. Ze zweeg even. 'Er gaan zoveel mensen dood,' zei ze. 'Ik weet niet waar we allemaal moeten leven. Ik probeer een graf te vinden.'

Umar stierf terwijl Khalima praatte. Hij had zich al even niet meer bewogen en terwijl Khalima met mijn vragen worstelde, checkte een verpleegkundige hoe het met de jongen ging en gaf een mannelijke ziekenoppasser toen een teken. Khalima zweeg. De oppasser pakte een versleten oranje en gele lap van het voeteneind en legde die over het lichaam van Umar. Ik keek naar Khalima en het klopte: ze voelde geen verdriet.

De oppasser tilde Umar op. Khalima, Dominic en ik liepen achter hen aan de trap af naar het ziekenhuisterrein. In een hoek daarvan stond een klein, witgeverfd gebouwtje. De muren waren bezaaid met granaatinslagen en de sponningen waren door geweervuur tot op het metselwerk weggebeiteld. Binnen stonden een tafel met een marmeren blad en twee plastic emmers

met water. De oppasser legde Umar voorzichtig neer en ontblootte samen met een andere man elk afzonderlijk deel van zijn lichaam, waste het, droogde het af en wikkelde het toen weer in de doek. Ze gingen uiterst zorgvuldig te werk. Als de lijkwade kreukelde, trokken de twee mannen hem met een kort rukje weer glad. Naarmate de dunne doek steeds natter en doorschijnender werd, werd het silhouet van de jongen zichtbaar: twee uitgemergelde voeten aan spillebenen, een middel zo breed als mijn onderarm, een borstkas zo groot als mijn handpalm, armen niet dikker dan twee van mijn vingers, en dit alles keurig opgevouwen onder zijn volmaakt ronde hoofd, als de poten van een klapstoel. Hoe kon er in de stad geen ruimte zijn voor dit?

Ik ging naar buiten om op adem te komen. In de verte hoorde ik geweervuur. De mannen van Bashir hadden de wacht betrokken rondom het kleine mortuarium. Achter de muur van het ziekenhuis hoorde ik kinderen die Koranverzen opdreunden. Een kampschool, vermoedde ik.

Toen hoorde ik een ander geluid, een monotoon zoemen boven me. Ik keek op en beschutte mijn ogen tegen het zonlicht. Een van Bashirs schutters zag me kijken en kwam naar me toe. Hij hing zijn geweer om zijn schouder, legde een arm over de mijne en wees naar een gat in het wolkendek en naar een kleine, langzaam bewegende zwarte stip.

‘Aanvalsdrome,’ zei hij.

Dominic en ik brachten het grootste deel van de dag door in de ziekenzalen van het Banadir en gingen later nog twee keer terug. Ik sprak met vaders, moeders, verpleegkundigen, artsen, managers, oppassers, grafdelvers en soldaten. Niemand had ooit zoveel mensen zien sterven, zelfs niet op het hoogtepunt van de oorlog. Een Turkse arts beantwoordde mijn vragen beleefd, maar toen ik iets zei over de schijnbaar volledige afwezigheid van westerse hulporganisaties, ontplofte hij van woede over hoe de VN duizenden tonnen voedsel opsloegen in gigantische loodsden in de haven maar er, om redenen die niemand begreep, niets van uitdeelde.

We brachten uren door in de kleine pediatrische afdeling op de tweede verdieping waar we Khalima hadden ontmoet. De zeven bedden die er stonden leken niet toereikend, tot de kinderen op een dag allemaal tegelijk dood begonnen te gaan: eerst een jongen in het bed links van ons, toen een minuut later een tweede aan onze rechterhand en een paar minuten later een oudere jongen bij de deur. Er was ruimte te over, realiseerden we ons. Het duurde nooit lang voordat er weer een bed vrijkwam.

Dit, het sterven, was waarvoor we waren gekomen. Maar wat moest je, te

midden van zoveel stervenden? Ik kon de gedachte aan hoe we, in die kleine zaal, de laatste ademtocht van de kinderen die rondom ons stierven inademen niet van me afzetten. Wat voor bizarre laatste beelden gaven we hun in ruil, twee blanken met notitieboekjes en camera's? 's Avonds bladerde Dominic door een reeks foto's van een jongen die hij had zien sterven, op zoek naar het precieze moment. Had hij de moeder van de jongen van streek gemaakt? Had ik dat gedaan?

We hoefden niet langer terug te gaan. Ik had tientallen getuigenissen en Dominic had honderden foto's. Maar als we ermee doorgingen, dacht ik, konden we het gevoel erbij te zijn misschien vasthouden. Ik wilde dat de wonden vers bleven, om me te herinneren aan een vraag die ik namens de stervenden en gestorvenen kon stellen. Als hongersnood door mensen wordt veroorzaakt, zoals alle deskundigen zeiden, wie had die in Somalië dan precies veroorzaakt?

Zoals elke buitenlander die naar Afrika gaat, kwam ik er aan met enkele pasklare ideeën. Er zou hongersnood zijn, nam ik aan, en dictators en corruptie. Maar nu ik erop terugkijk, realiseer ik me dat ik voornamelijk uitkeek naar de oorlog.

Voor veel journalisten van mijn generatie hadden enkele minuten op de ochtend van 11 september 2001 een afstandelijke belangstelling voor oorlog veranderd in een manier van leven. Maar het was mijn eigen keus, en mijn redenen om naar de oorlog te gaan waren niet beter dan die van de meeste mensen: een puberaal verlangen om het extreme te ervaren, later waardering voor de helderheid van het gevecht, voor de manier waarop het, voor zolang het duurt, de geest kan opruimen. Net als veel reporters die verslag doen van conflicten, onderschreef ik een hardnekkig, zichzelf herhalend argument: dat elke oorlog significant en belangrijk is en moet worden verslagen – omdat het oorlog is en omdat er mensen sterven. Als je daarvan uitgaat, is bijna elke oorlog goed genoeg en op kerstavond 2006, drie weken na mijn aankomst in Afrika, viel Ethiopië Somalië binnen. Nog geen week later was ik in Mogadishu.

Ethiopië was het land binnengevallen om een onlangs gevormde islamitische regering, de Unie van Islamitische Rechtbanken, omver te werpen. De Islamitische Rechtbanken, die macht uitoefenden via hun militie, Al-Shabaab ('De jeugd'), waren ontstaan als een vroom en gewelddadig alternatief voor de destructieve anarchie van de krijgsheren in Mogadishu. Om precies te achterhalen wat er achter de inval in Ethiopië zat, zou ik vaker

naar Somalië terugkeren dan naar enig ander Afrikaans land. Maar al vanaf het allereerste begin gaf Mogadishu me het gevoel dat al mijn andere oorlogen slechts voorbereiding waren geweest. Na zestien jaar van stammenoorlogen was elke gevel er bezaaid met duizenden kogelgaten. Complete halve-maanvormige villarijen hadden hun stenen ingewanden uitgespuugd op straat. Het stof van duizenden branden en een miljoen ruïnes bedekte de stad onder een naargeestige, grijze laag. De wegen waren bedolven onder het samengeperste puin van twee decennia dat door de wind tot deinende golven was gevormd. Als je door de straten van de stad reed, rees en daalde je als een kleine boot op een grote zee.

De verwoesting was zo compleet dat het leven ongerijmd was geworden. In dit monochrome, tropische Dresden waren alleen al de kleuren – een woekerende roze bougainvillea, het turkoois van de zee, een vuurrode hoofddoek, half begraven onder puin – een schok. Ook het leven nam bizarre vormen aan. Tijdens de magere jaren zaten 250.000 vluchtelingen in het centrum ineengedoken in eivormige hutten van sprokkelhout en plastic, bijeengehouden met touw. In het skelet van het Uruba Hotel aan de boulevard aten Ethiopische soldaten teff in haveloze groene tenten onder afbladderende plafonds met kroonlijsten. Een uur rijden ten westen van de stad stuitte ik eens op een paleis aan de rivier dat eigendom was van een al lang gevlogen Arabische prins waar, in een ommuurde tuin met dadelpalmen en mangobomen, de bedienden van de prins nog steeds zorgden voor een eenzame oude struisvogel.

De verwoesting bereikte een climax in het centrum van Mogadishu. Vlak achter de boulevard kondigde een verweerde, gehavende Romaanse boog in het Latijn een lege haven aan. Daarachter lag het centrale plein van Mogadishu, nu gevuld met grote brokstukken van kapotte muren en grijze puinhopen. Aan één zijde omljstten twee wankele torentjes de gevel van een Italiaans aandoende kathedraal, waarvan het pronkstuk, een enorm roosvenster, op de een of andere manier intact was gebleven. De grote ruimte erachter was opgeblazen en leek nu op een monsterlijke grijze ribbenkast.

Na verloop van tijd begon ik het gevoel van de lange, trage afdaling naar Mogadishu te herkennen als een soort vallen. Je kon niets anders doen dan kijken naar die verzengde vlakten die met al hun oorlogen en zinderende hitte op je afkwamen. Maar als naar Somalië vertrekken gelijkstond aan in de afgrond stappen, was Yusuf Bashir degene die ons opving. Klein, tener, met een jongensachtig gezicht, een donkere zonnebril en nooit zonder drie of vier telefoons, bood Bashir voor 300 tot 1200 Amerikaanse dollars een

compleet dienstenpakket aan, afhankelijk van hoe goed je hem kende en hoe goed hij jouw portemonnee kende. Zijn service omvatte drie maaltijden per dag en een kamer in zijn hotel, het Peace Hotel, met een bed, een ventilator, een gemeenschappelijke douche en Al-Jazeera op de tv. Bashir verwerende zijn gasten graag. De laatste maaltijd tijdens een reis bestond vaak uit een schaal vol kleine kreeften. Op een avond toverde Bashir ter gelegenheid van de verjaardag van een Franse correspondent een kleine chocolade-taart tevoorschijn, gegarneerd met vijf kalasjnikovpatronen die als kleine raketten in het glazuur stonden.

Wie de baas was in Mogadishu wisselde sterk. Sommige delen van de stad gingen bijna wekelijks in andere handen over tussen clans en islamistische milities. Het centrum, telkens weer heroverd maar nooit voor lang, was een niemandsland. Huurlingen zwierven rond, op zoek naar iets om te stelen of te doden. Bashir had strikte regels voor verplaatsingen. Je had twee auto's nodig: voorop een pick-up vol geweschutters, daarachter een gesloten taxi waarin je rondreed, aan alle kanten beschermd door nog meer bewakers. Je droeg een kogelwerend vest. Je reed snel. Je volgde steeds andere routes. Je kon vage afspraken maken voor een interview, maar je trad nooit in details, zelfs niet voor een president. Je hield je verre van andere auto's, zeker als daar geweschutters in zaten. Je vertoonde je zo min mogelijk buiten de auto, nooit meer dan twintig minuten. Het ging erom dat je je zo min mogelijk liet zien en, als het niet anders kon, de indruk wekte dat je niet de moeite waard was om lastig te vallen. Bashirs mensen maakten indruk, door de manier waarop ze zich verspreidden, hun wijsvinger langs de trekkerbeugel hielden, nooit glimlachten – en in alle jaren dat Bashir opereerde had niemand het ooit gewaagd.

Indachtig andere journalistenhotels die over de kop waren gegaan nadat reporters die er logeerden waren ontvoerd of vermoord, hanteerde Bashir een strikt veiligheidsprotocol. Hij vroeg wie je wilde spreken en waar je naartoe wilde – maar nooit waarom – en pakte dan de telefoon, evalueerde de beveiliging, stippelde routes uit, maakte afspraken. Zijn behoefte aan de nieuwste informatie was urgent en constant. Bashir zette zijn research onderweg voort, jongleerde achter het stuur met zijn vele telefoons en een zender-ontvanger. Als hij geen recente informatie over een wijk kon krijgen, bracht hij je er niet heen. Maar als hij die eenmaal wel had, kon hij nagenoeg alles plannen. Toen de islamisten van Al-Shabaab een tegenaanval deden en in 2008 het grootste deel van de stad innamen en de Ethiopiërs, de vredestroepen van de Afrikaanse Unie en de officiële regering terugdron-

gen naar een smalle strook bij de luchthaven, laadde Bashir zijn mensen, bedden, tafels, stoelen, tv's, routers, keukengerei, serviesgoed en muskietennetten in een colonne pick-ups, reed dwars door de stad door stromen vluchtelingen en opende het Peace Guesthouse in een grote villa binnen het veiligheidsordon dat hij maanden tevoren had geregeld. De boodschap aan zijn cliënten: Bashirs bedrijf, dat tot taak had hen in leven te houden, kon zelfs tijdens een aanval door Al-Qaida gewoon functioneren. Hij was een man met een plan, en ook een plan B.

Maar er waren ook rustige dagen. Soms nam Bashir me mee om de binnenstad te bekijken. Een snelle bestijging van het verwoeste centrale trapenhuis van het Uruba Hotel om een glimp op te vangen van het Ottoomaanse kasteel op een aangrenzende landtong. Een korte wandeling door een oude Arabische koopliedenstraat, langs lemen muren met kantelen en druk bewerkte deuren. Een paar minuten om de puinhopen in de kathedraal te bekijken voordat Bashir me dringend terugriep naar de auto.

Ik heb me jarenlang afgevraagd waarom ik zo dol was op de ruïnes van Mogadishu en me schuld bewust zorgen gemaakt dat ik kicke op dood en verderf. Het was een wrede oorlog, de heftigste die ik ooit had meegemaakt. Maar na enige tijd ging ik het bijna zien als een ambacht. Het gereedschap – kalasjnikovs, raketwerpers, op pick-ups gemonteerde .50-mitrailleurs – mocht dan ongewoon zijn, maar naarmate elke straat werd verwoest, daarna elk huis, elke muur en elke steen, onthulde de stad zich als het schilderslinnen voor het meest zorgvuldige werk.

De Somalische hongersnood van 2011 was niet mijn eerste in Afrika. Zelfs toen de Afrikaanse economie in het nieuwe millennium een hoge vlucht nam, waren er elk jaar nog Afrikanen die ergens op het continent omkwamen van de honger. Eén hongersnood in het bijzonder, in de dalen van Zuid-Ethiopië in 2008, is me bijgebleven. Meer dan 6 miljoen mensen hadden honger geleden en ik had toen ook baby's zien sterven. Maar nog lang nadat ik hun namen was vergeten en hun gezichten door elkaar haalde, tot ik niet eens meer wist of ik me de levenden of de doden herinnerde, kon ik me de akkers herinneren. De ramp voltrok zich in welige dalen vol groengele teffplanten in vruchtbare, chocoladekleurige grond. Het was koud en nat en de lucht was zwanger van donkere regenwolken die meerdere keren per dag openbraken. Ons grootste obstakel terwijl we ons verplaatsten was de modder geweest. Ik snapte er niets van. Dus bleef ik, voordat ik naar een andere hongersnood vertrok, enkele dagen in Nairobi, de hulpverlenings-